

NOVA VERZIJA GOVEKARJEVEGA ROMANA *V KRV*

Prispevek se ukvarja z novo verzijo literarnozgodovinsko doslej še neevidentiranega Govekarjevega romana *V krvi*, nastalega leta 1944, skoraj pol stoletja po njegovem prvem izidu. Glede na to, da se je prvotni roman porodil v specifičnih okoliščinah in ga izrazito opredeljuje programatika literarnega naturalizma, se avtor sprašuje, v čem je različica romana, nastala v bistveno drugačnih razmerah, modificirana.

tekstologija, variante literarnega dela, slovenski naturalizem, naturalistični roman, F. Govekar, *V krvi*

The article deals with the new version previously not recorded by literary history of Govekar's novel *V krvi*, written in 1944, i.e., almost half a century after the novel's first publication. In view of the fact that the original novel was conceived in specific circumstances and is explicitly defined by the program of literary naturalism, the author poses the question of how the version conceived in fundamentally different circumstances is modified.

textology, versions of literary work, Slovene naturalism, naturalistic novel, F. Govekar, *V krvi*

Ko se posvečamo pojasnjevanju vprašanja, ki je zapisano v naslovu tega prispevka, želim priklicati v spomin dokaj pogost pojav v literaturi, ko pisatelji, pa tudi drugi besedni umetniki, svoj že objavljeni oz. zaključeni/dokončani literarni tekst predelujejo. Vrsta in stopnja intenzivnosti teh predelav sta seveda lahko različni: medtem ko so npr. Alessandro Manzoni (*Zaročenca*, 1827), Halldór Laxness in Marguerite Yourcenar svoje romane za nove izdaje jezikovno akribično predelovali, je George Moore, ki velja kot irski oz. angleški Zola, svoj roman *Drama v muslinu* (1886) za objavo po tridesetih letih (1915) spremenil tako, da ga je oklestil naturalističnih razlag. Flaubertova prvič objavljena *Vzgoja srca* (1869), kakršno poznamo in beremo danes, je spremenjena druga verzija tega romana, medtem ko je starejša, prva izšla kasneje, šele leta 1910, torej trideset let po pisateljevi smrti. Gottfried Keller je dve, po zasnovi bistveno drugačni različici svojega romana *Zeleni Henrik* objavil v razmiku petindvajsetih let: prvo 1854/1855, drugo pa šele 1879/1880; z mladostno, cipresno mračno verzijo tega romana je bil namreč globoko nezadovoljen, celo tako zelo se mu je zdela zgrešena, da si je z njenimi neprodanimi izvodi, ki si jih je bil priskrbel pri založniku, ogreval sobo.

Za predelavo svojega že objavljenega romana se je odločil tudi Fran Govekar. Po skoraj pol stoletja, potem ko je leta 1896 izhajal v Ljubljanskem zvonu, je ponovno vzel v roke svoj romanski prvenec *V krvi*.

Nastal je nov rokopis predelanega romana, ki obsega 408 listov v izmeri 21×17 cm, torej nekoliko večji format A5, na katerih so vpisani kar številni popravki. Gre za sveženj listov, ki so v celoti na novo napisani, in ne za morebitne popravke ali spremembe, vnesene na že natisnjene revijalne liste prvotnega romana iz Ljubljanskega zvona.

Ta rokopis, ki ga hranijo v zapuščini Frana Govekarja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani,¹ doslej še ni bil literarnozgodovinsko evidentiran. Razlog za nepoznavanje tega teksta je gotovo dejstvo, da spada med gradivo, ki so ga v NUK sicer inventarizirali, se pravi grobo obdelali, ne pa še katalogizirali. Domneva, da bi tak predelan roman lahko v resnici obstajal in da bi ga bilo vredno poiskati, izvira iz pisateljevega pričevanja, ki ga najdemo v njegovem obsežnem pismu prijateljici Růženi Noskovi-Naskovi, češki igralki, ki je v začetku 20. stoletja nastopala tudi v Ljubljani. V tem pismu, ki nosi datum 8. junij 1947, je namreč zapisana tale izjava, ki se nanaša na pravkar pretekla medvojna leta: »[P]redelal in popolnil [sem] svoj prvi roman 'V krvi'« (*Pisma Frana Govekarja. Tretja knjiga*, 120).²

Obstoj te verzije romana, ki ga je avtor predelal in izpopolnil, za slovensko literarno zgodovino seveda ne more biti nezanimiv. Kakorkoli namreč že gledamo na Govekarjev roman iz leta 1896, z zgodovinskega, idejnega ali estetskega vidika, to delo pomeni tisti temeljni orientacijski tekst, iz katerega izhajamo in na katerega se oziramo, ko merimo literarno pokrajino slovenskega naturalizma, saj z njim tako ali drugače povezujemo kar dobršen del slovenske proze vsaj dveh desetletij. Zato smemo trditi, da ima ta roman v literarnem koordinatnem sistemu na Slovenskem ob prelomu 19. in 20. stoletja trdno določeno mesto.

V nasprotju z literarnozgodovinskimi sodbami je imel Fran Govekar o svojem delu vseskozi visoko mnenje, saj je še v prvem letu okupacije med drugo svetovno vojno, pozimi leta 1941, v intervjuju z Božidarjem Borkom izjavil, da je s svojimi deli nastopal »zoper slabokrvno literaturo in nabuhlo romantiko ter stremel po orisu resničnega, svežega življenja«, da je hotel »ljudi iz mesa in krvi« in da je uvedel »salone, [...] gospodo, meščana in njihov način življenja, gledanja, konverzacije.«³

Šlo mu je torej za umetniško upodabljanje resničnega življenja, in ta pisateljeva namera se kaže tudi v novi verziji romana *V krvi*.

¹ Inv. št. 10/69, mapa IV. Gradivo je NUK odkupila 30. 5. 1969 od pisateljve hčerke Milene Govekar.

² Da se je Govekar ukvarjal s tem romanom, je verjetno povezano s ponudbo Jožeta Žužka, lastnika založbe Klas, ki je bil leta 1944 pripravljen izdati njegova leposlovna besedila v knjižni obliki pod naslovom *Izbrana dela*, vendar do realizacije načrta zaradi neugodnih medvojnih razmer ni prišlo. Ta nova izdaja bi na pisateljovo željo poleg novih, še neobjavljenih del vsebovala ponatise »z gramatikalnimi in stilističnimi izboljšavami«, pa tudi »temeljito popravljene, predelane in lastnoročno nanovo prepisane spise«; prav v slednjo skupino sodi nova verzija romana »V krvi«. (*Pisma Frana Govekarja. Tretja knjiga*, 246 in opomba Dušana Moravca prav tam, 436.)

³ Obisk pri Franu Govekarju, *Jutro* 289 (11. 12. 1941).

Primerjajoč obe različici romana, ki nosita isti naslov *V krvi*, se spuščamo od obrobnihi preko globljih do najbolj bistvenih sprememb, ki zaznamujejo novi, modificirani tekst. Najmanj pomembno, komajda omembe vredno, je predrugačenje imen nekaterih oseb v romanu.

Večje, že kar precejšnje so spremembe, ki zadevajo jezikovnostilno ravnino romana, kar pa zadeva deskripcije, zlasti ženske garderobe, so te marsikdaj celo bistveno skrčene. Tako je npr. v novi verziji ohranjen stavek: »Kakor sneg in češnjevo cvetje belo in lahko je viselo v omari krasno poročno oblačilo« (rkp. 202). Izločen pa je njegov podrobnejši opis: »Elegantno princesno krilo je bilo iz najfinjšega grenadina. Kratka, do komolcev segajoča rokava, ovalna naprsna vstavka in zavratna nabornica so bili iz pliševanega gazeja slonokostene barve. Umetni mirtovi šopki so se vili od levega spodnjega roba naokolo ob krilu navzgor tja do vstavka. Poleg pa je stalo dvoje kakor igračice majhnih čreveljčkov iz belega atlasa« (LZ, 397). Izločen je tudi vzneseni opis Tončke, ki je videti kakor majski sen »v lahni, vonjivi obleki. Krilo se je tesno prilegalo krasnemu oprsju ter kakor ulito objemalo Tončki vitke ude. Pod boki pa se je širilo bolj in bolj ter se končalo zadaj v dolgo, težko vlečko. Bele glase-rokavice so segale do komolcev, kjer sta bila lično zadržnjena balonska rokava. Kakor nežna megla pa je pokrival vso Tončko najfinejši bruseljski pajčolan, ki je bil z briljantno zaponko na lase pritrjen in vrhu glave zavozlan v dražestno pentljo, okoli katere je bilo pripetih nekaj mirtovih cvetov.«

Tudi toaleta ene izmed dam, vabljen v svate, »ki je bila kričče nevkusna«, je postala žrtev pisateljve nove kritičnosti: »[N]je krilo je bilo iz živordečega plisse-crepona, a život je bil iz temnordečega baržuna in plisovanega crêpe de China ter prebogato odičen s svilenim, moderno cvetnatim trakom. V laseh je nosila iz nojevih, čapljinih in kolibrijevih peres sestavljeno aigretto. Na dolgem, brezmesnem, žilavem vratu in na rokah, brezmesnih kot trske, so se bleščali veliki granati« (LZ, 460).

Modificirani so tudi nekateri drugi opisi. Takšen je npr. prizor Tončkinega jutranjega prebujenja po burni ljubezenski noči, ki ga je Govekar očitno ukrojil, potem ko se je oplajal z lastnostmi dveh predlog Emila Zolaja – romana *Nana* in *Greh abbéja Moureta*:⁴

Skozi presledek med težkima, pisanima jutovima zastoroma ob oknu se je ukradel v sobo solnčen žarek. Skočil je na širok fotelj ter obsijal ondi nagomiljeno, v vidni naglici zmetano žensko obleko. Ljubkujoče je božal vse predmete, trepetal in skakal z enega na drugega, potem pa švigal na tik stoječo postelj. In zopet je švigal med damastom, svilo, čipkami in ružem, pa ob-

Niti ves dan nato se je skozi presledek med težkima baržunastima zastoroma ob oknih ukradel v Tončkino spalnico sončen žarek. Tak tatič porednež!

Skočil je na širok fotelj in lezel po ondi nagomiljeni, v vidni naglici zmetani obleki.

Nato je švigal po tik naslanjača stoječi postelji, med damastom, finim platnom,

⁴ Evald KOREN, Govekar, Zola in »V krvi«, *Slavistična revija* 21/3 (1973), 317.

stal na krasnem, snežnobelem komolcu ter ga poljubljal. Objemljoč in poljublajoč ta lepi komolec, pa je zaželel žarek poljubiti vso roko; objel in poljubil je torej še belo ramo, skočil za labodji vrat, švignil na fino bradico ter se utopil v par bujnih, sladkih, živordečih ustnic. Ko pa se je nasitil poredni nagajivec tudi teh, se je začel igrati okoli lepega, ravnega noska in ščegetati zaprti veki. In ni se mu bilo treba dolgo truditi. Nenadoma sta se širom odprli obe veki, in žarek je osupel odskočil na obilico zlatih, po vzglavju razprostrtih las. In ležeče bitje se je prevrglo na levo stran ... iztegnilo obe roki kvišku in trlo prste ... pa zazdehalo. Tedaj pa je začela biti na visoki omari lepa pozlačena ura. (LZ, 395.)

Že na prvi pogled je videti, da se oba navedka razlikujeta po grafični podobi: starejši je zapisan kot zaključen del besedila, kasnejši, ki je za dobro desetino krajši, pa je razgibano členjen na pet odstavkov. Vendar to ni poglobilni razloček, na katerega naletimo; pomembnejši je namreč tisti, ki se kaže v območju stila obeh navedkov, in sicer predvsem v uporabi glagolov. Medtem ko je radoživa dejavnost sončnega žarka v *Ljubljanskem zvonu* izražena z dvaindvajsetimi glagoli, je nanjo v kasnejšem rokopisu vezano samo štirinajst glagolov, njihovo število je torej tukaj zmanjšano za tretjino. Ta precejšnja razlika med zapisoma izvira preprosto iz gotovosti, da se v bohotnejši prvotni verziji kar štiri verba pojavljajo po večkrat, in sicer bodisi v dovršni ali nedovršni obliki: (od)skočiti/skakati (štirikrat), poljubiti/poljubljati (štirikrat), švigniti/švigati (trikrat), objeti/objemati (dvakrat). Potemtakem je povsem očitno, da vsebuje revijalni odlomek od skupaj dvaindvajsetih glagolov le trinajst neenakih oz. nepodobnih. In sedaj presenečenje! Če se namreč osredotočimo zgolj na raznolikost glagolov v teh dveh navedenih opisih, potem lahko ugotovimo, da se njegova prvotna revijalna objava in rokopisna varianta iz leta 1944, o kateri smo upravičeno zatrdili, da je glagolsko skromnejša, tako rekoč ne razhajata. Zakaj v primerjavi s starejšo ima tudi novejša verzija skoraj enako število različnih glagolov: vsa verba, in teh je tukaj štirinajst, so namreč vselej drugačna, se pravi, da niti en sam glagol ni uporabljen dvakrat.

Pisatelj se je torej v rokopisni varianti zavestno in dosledno izogibal ponavljanju glagolov. In ne samo to, glagole je prenovil, s tem da je zavrgel dve besedi iz prejšnje različice (obsijati, trepetati), na novo pa uvedel nekaj takih, ki jih v starejši verziji ni: lesti, ljubkovati, plaziti se, šiniti.⁵ Izogibal se je deležnikom, povrh pa je v tem navedku iz revijalne objave zmanjšal število nedovršnih glagolov (s 7 na 3). S

⁵ V obeh navedkih so te besede podčrtane z dvema črticama.

čipkami in vezeninami, pa obstal na belem komolcu in ga ljubkoval. A tatič si je želel še več: objel je vso roko, poljubil ramo, se plazil ob vratu, šinil na bradico ter se potopil med dvoje živo rdečih ustnic. Ko pa se je nasitil poredni nagajivec, se je začel igrati okoli noska in ščegetal zaprti veki. Ni se mu bilo treba dolgo truditi. (Rkp. 197.)

Nenadoma sta se odprli obe veki, in žarek je osupel odskočil na obilico zlatih, po vzglavju razprostrtih las. Ležeče bitje se je prevrglo na levo stran, iztegnilo obe roki in trlo prste, pa – zazdehalo.

Tedaj je začela biti na visoki omari med alabastrskimi stebrički lepa pozlačena ura. (Rkp. 197–198.)

temi stilističnimi posegi mu je uspelo zgostiti opis in učinkovito povečati njegovo dinamiko.

V kompozicijskem pogledu je prišlo do nekaterih večjih sprememb: iz prvotnega enodelnega romana s 15 poglavji je nastal dvodelen tekst s skupaj 23 poglavji (prvi ima 9, drugi pa 14 poglavij). Katero izmed njih je tudi invertirano, npr. prvo iz prve verzije je v drugi predstavljeno na konec 1. dela, kamor po zaporedju dogodkov tudi spada.

Mnogo izrazitejše so preobrazbe, ki zadevajo obe idejni, tezni razsežnosti romana, naravoslovno-medicinsko in politično, ki močno sooblikujeta zgodbe posameznih oseb. O teh dveh motivih je treba povedati naslednje:

Temeljne ideje o dednosti, ki so v prvi verziji naravnost plakativno pojasnjene, so v drugi ohranile vso svojo agresivno razlagalnost in so le v neznatni meri skrčene: izločeni so npr. kratki pasusi, denimo tisti, ki podvaja razlago atavizma, ta pa je po petdesetih letih še vedno napačno tolmačen, saj ga avtor preprosto istoveti z dednostjo telesnih in duševnih lastnosti. Pač pa je zanimivo, da je s prvotnega Grdiničevega sila obsežnega, impresivnega seznama raznovrstnih bolezni, ki se prenašajo z dedovanjem, črtana prav nimfomanija (rkp. 233), ki naj bi v prvi verziji temeljno opredelila usodo Tončke Vrhnikove.

Kljub temu da je pomenljivo opuščena ta posebna oblika spolne anomalije, pa še vedno ostaja, resda v nekoliko posplošeni obliki, »vobče nagnjenje k nemoralnosti«, ki se pridruži mdr. nagnjenju »h kleptomaniji, samomorilski maniji, blaznosti, krvoločnosti, (in) alkoholizmu«. Izginotje te posebne patološke lastnosti pri naštevanju dednih bolezni ni naključno, ampak je očitno tesno povezano s Tončkinim življenjem, ki je v novi različici romana bistveno bolj lagodno in manj razgibano. Ima se sicer za »izgubljenko« (rkp. 403), konec koncev ne skrbi za sina, ki so ji ga bili odvzeli, vzdržuje jo bogat jud in živi prazno mondeno življenje. Pomembno je, da se ne prostituira in zatorej tudi ni nevarnosti, da bi končala »v kaki bolnišnici«, kar ji je grozilo v prvi verziji. S svojimi kakor vijolice modrimi očmi in jagodastimi usteci je ostala »zapeljivo prikupna žena. Njeni lasje so bili še prav tako bujni, kakor v dnevih najvišje uglednosti, njen obrazek še prav tako svež, čist in rožnat, kakor tedaj, ko se je vozila z dr. Pajkom k poroki. Le njeno telo je postalo bolj zalito« (rkp. 396). In udobno iztegnjena po divanu, poigravajoč se s cigareto v zlatem ustniku se zdi Vidu Golobu, varuhu njenega otroka, kakor model k sliki »Lepota greha« (rkp. 396–397). Slej ko prej pa se ima Tončka za nesrečno žrtev dednosti, le da sedaj svoje t. i. nemirne krvi naj ne bi bila podedovala zgolj od svoje matere (LZ, 723), ampak bržkone še od babice, prababice in praprababice (rkp. 401). In ta podedovana kri ji potemtakem kroji usodo.

Do še globljih, že kar temeljnih sprememb je v novi verziji romana prišlo v političnem dogajanju. Politično sceno prvotnega romana obvladujeta dve stranki, eno vodi trgovec Tirbič, drugo odvetnik Pajk. Tirbič, ki je novoizvoljeni poslanec, se v svojem kulturnem in političnem programu zavzema mdr. za odpravo gospodarsko in politično kvarnega dualizma, ki ga pogubno podpira velikonemška

politika in je zato zveza z Nemčijo usodno zlo; zavzema se za avtonomijo slovanskih narodov, za koalicijo vseh slovanskih državnih poslancev, za gospodarsko pomoč avstrijske banke slovenskim posojilnicam in za razširitev šolske mreže od ljudskih prek obrtnih do višjedekliških šol. In ob robu zahteva za delavce svobodo združevanja od dežele do dežele in pravico do generalne stavke.

Čeprav si dr. Pajk priznava, da je ta politika edino prava, poštena in častna, jo javno zavrača kot idealistično, ki da je »vredna nezrelega študenta.« Da pa bi lahko Pajk in njegovi somišljeniki uspešno nastopili zoper Tirbičevo radikalno stranko, sklenejo ustanoviti »stranko z odločno katoliško narodnim programom«, ki bo delovala pod geslom vse za vero, dom, cesarja. Tako Pajkova stranka po ustrahovalni agitaciji, obljubljaajoč gospodarske uspehe, svareč pred propadom vere in pravice, s pomočjo duhovščine za las premaga Tirbičevo stranko. Gre torej za antagonizem dveh meščanskih strank.

Drugače v predelanem romanu. Tukaj Pajkov nasprotnik ni samo trgovec Tirbič, ki sedaj modificira in razširja svoj program, npr. z zahtevo po slovenski univerzi in po odpravi »krivičnega, samogoltnega kapitalizma, ki izkorišča in izmozgava ročno in duševno delavstvo«. Tirbič zahteva temeljite gospodarske in družbene reforme, ki bodo odpravile strah »pred revolucijami in prekucijami« (rkp. 182). Novi, mnogo nevarnejši tekmeč dr. Pajku je slovenska socialna demokratska stranka, ki jo vodi delavski zaupnik Blaž Trpin, poprej stavec in novinar (rkp. 332), strasten agitator, ki mu je »gladko tekla beseda, zmerom ostro udarna in bistra v napadanju in smešenju meščanskega drobtinčarstva, strahopetstva, nazadnjaštva in nihanja, brez širokega, na bodočnost usmerjenega narodnega in prav posebno važnega gospodarskega in socialnega programa« (rkp. 293–294). Za »delavce in delavne kmete« zahteva pravico do upravljanja države ter splošno, enako in tajno volilno pravico. In to stranko »predrznih rdečkarjev« (rkp. 353), ki jih vodi plačanec dunajske judovske centrale, porazi Pajk s pomočjo meščanov, kmetov in duhovščine. Dokazoval je namreč, »da je socialna demokracija revolucionarna, miru in redu v državi nevarna, pa protinarodna, ker je internacionalna«.

Po kratki primerjavi obeh različic romana lahko trdimo, da je sicer prišlo do sprememb, ki so tu pa tam kar velike, da pa ni prišlo do tektonskih premikov. Teža, narava in obseg »predelav in popolnitev« so namreč glede na prvotni tekst take, da so ga v resnici le v nekaterih segmentih globoko preoblikovale, čeprav je treba posebej poudariti, da tudi novi roman nikakor ni utrpel svoje izvirne programatične izrazitosti.

Ker Govekar s prvotnim romanom zagotovo nikoli ni bil prav zares nezadovoljen, lahko izključimo možnost, da bi se bil, čeprav v težkih medvojnih razmerah, predelujoč seveda roman *V krvi*, grel ob kurjenju prvotne verzije svojega dela. Pa tudi če bi se bil za to odločil, bi bil ogenj najbrž pičel, ne bi namreč mogel kuriti – spričo dejstva, da je delo do tedaj izšlo le v revijalni obliki – s knjižnimi izvodi, ampak le z mnogo manj kaloričnimi snopiči listov, iztrganimi iz Ljubljanskega zvona.

Literatura

- Fran GOVEKAR, 1896: V krvi. *Ljubljanski zvon* 16. 3–14, 69–80, 131–144, 203–221, 267–276, 331–339, 395–403, 459–470, 523–531, 587–599, 653–662, 715–725.
- : *V krvi*. (Rokopis predelanega romana). Zapuščina Frana Govekarja, NUK Inv. št. 10/69, mapa 4.
- [Fran GOVEKAR] Dušan MORAVEC, 1983: *Pisma Frana Govekarja. Tretja knjiga*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Korespondence pomembnih Slovencev 5/III).
- Evald KOREN, 1973: Govekar, Zola in »V krvi«. *Slavistična revija* 21/3. 281–319.